

BOGDAN BUCUR,
*Sociologia proastei guvernări
în România interbelică.*
București: RAO, 2019, 728 pp.

Cartea lui Bogdan Bucur este o contribuție valoroasă la studiul și înțelegerea societății și statului românesc din perioada interbelică. Lucrarea îmbrățișează din capul locului și fără ocolișuri o perspectivă critică. Originalitatea acestei contribuții este asigurată de abordarea „from below” asupra guvernării românești, bazându-se pe date sociale și mărturii ale „oamenilor mici” (N. Iorga), colectate și analizate în cercetările Școlii Sociologice condusă de Dimitrie Gusti în anii 1920-1930 și în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Cartea lui Bucur este cu atât mai importantă cu cât majoritatea studiilor despre România interbelică au adoptat până acum mai curând o perspectivă „de sus”, sprijinindu-se pe documente și discursuri produse de stat și elite administrative și intelectuale și neglijând surse ce oglindesc o perspectivă socială asupra istoriei, cum sunt cele produse de Școala monografică de la București. Un alt merit al cărții lui Bucur este că oferă o înțelegere a guvernării românești din perioada interbelică dinspre periferiile regionale spre centru, în răspăr cu logica centralizatoare a statului.

După cum o anunță și titlul, cartea analizează dintr-o perspectivă socială punctele slabe ale guvernării românești din interbelic, pe direcția liniilor trase de cercetările școlii gustiene și anume: centralizarea administrativă excesivă, insensibilă la particularitățile locale și regionale, politicile de omogenizare culturală și lingvistică în regiunile cu pondere ridicată a minorităților etnolingvistice, comportamentul abuziv și arbitrar al funcționarilor și jandarmilor români

față de cetățenii de rând, în special în zonele rurale, și corupția generalizată a administrației și clasei politice românești din acea perioadă. La acestea poate fi adăugată instabilitatea politică cronică (mai cu seamă în perioadele 1919-1922, 1926-1928 și 1931-1933). Toate aceste manifestări ale „proastei guvernări” produc efecte în lanț de ineficiență instituțională și anomie socială.

Pentru a defini corupția sistemică a statului în perioada interbelică, autorul folosește concepte provenite din studiile recente de politici publice și de știință politică precum acelea de „stat slab”, „stat capturat” și chiar „stat eșuat” (32). Cartea abundă în exemple de proastă administrare și corupție. Corupția politică se manifestă prin fraude electorale, traseism politic și finanțarea ilegală a partidelor (155-57). Organele judiciare sunt și ele corupte și ineficiente. Astfel, crimele comise de partidele politice (fapte de corupție politică comise de partide dominante și acte de violență săvârșite de partide extremiste) au fost neglijate constant de magistrați (36). Instabilitatea politică prelungită și salarizarea mizeră a funcționarilor publici se numără printre cauzele corupției sistemice și a calificării scăzute a corpului administrativ (174).

În România interbelică, guvernarea nu a fost aplicată doar prin practici procedurale, ci și, în mare măsură, prin abuzuri administrative și măsuri excepționale. Starea de asediu și cenzura presei a fost aplicată în Basarabia aproape pe durata întregii perioade interbelice, iar de la 11 februarie 1938, starea de asediu este instituită în toată țară (138-40). Instituții de ordine ale statului, cum era Brigada a III-a a Siguranței și Serviciul Secret de Informații (din cadrul Ministerului de Război) aveau drept misiune persecutarea oponentilor politici, în special a organizațiilor politice de stânga (146). Lucrarea recunoaște că mai multe state din perioada interbelică au avut clase politice și organe administrative corupte și abuzive în raport cu cetățenii. Totuși, potrivit cărții, violența politică și instituțională moștenită din Vechiul Regat perpetuează o adevărată tradiție de guvernare, continuată și după 1918 în România Mare (47). Violenței sistemice operate la nivel înalt îi revenea o violență instituțională la „firul ierbii”. Violența și abuzurile comise de jandarmerie și funcționarii români în localitățile rurale erau practici „administrative” curente (279-80).

Pentru a înțelege deficiențele guvernării din România interbelică, autorul adoptă conceptul de „război intern” (teoretizat de Harry Eckstein și aplicat de Paul E. Michelson și Hans-Christian Maner¹). „Războiul intern” este de-

¹ Harry Eckstein (coord.), *Internal War: Problems and Approaches* (New York: The Free Press of Glencoe, 1964); Paul E. Michelson, *Conflict and Crisis: Romanian Political Development, 1861-1871* (New York: Garland Press, 1987); Hans-Christian Maner, *Parlamentarismul în România: 1930-1940* (București: Editura Enciclopedică, 2000).

finit prin existența unei stări de violență permanentă prin conflictul dintre contestatarii și deținătorii puterii (129). În România interbelică, „războiul intern” a fost dus atât între diverse facțiuni ale clasei politice, cât și între stat și cetățeni. În treacăt fie spus, acest model teoretic nu oferă, cel puțin în această lucrare, o explicație causală suficientă acestei situații de conflict permanent în statul și societatea românească interbelică. Alte modele teoretice ar fi fost, probabil, de mai mare folos la descălcirea cauzalităților acestei stări prelungite de conflict la nivel societal. Astfel, lucrările lui Eric Lohr și Peter Holquist au ajutat la înțelegerea violenței aplicate pe larg la nivel social și instituțional în Rusia și URSS în timpul și după Primul Război Mondial². După Holquist, măsurile excepționale aplicate în timpul războiului au marcat modelul de guvernare în Uniunea Sovietică pe timp de pace. Eric Lohr, de partea sa, explică manifestările generalizate de violență în timpul Primului Război Mondial și al Războiului civil prin slăbiciunea instituțiilor statului care nu au reușit să impună „monopolul asupra violenței legitime” (după celebra formulă de M. Weber) în tot teritoriul statului.

Lipsa de rezistență din partea elitelor intelectuale și politice față de instaurarea dictaturii regale în februarie 1938 este văzută ca o dovadă a nemulțumirii generalizate față de regimul parlamentar de până atunci, care a funcționat cu multe încălcări și deficiențe. Totodată, tranziția spre un regim autoritar în 1938 a fost una de continuitate, nu de ruptură, cu regimul precedent (33). De fapt, regimul formal democratic a supraviețuit până în 1938 tocmai pentru că avea o structură autoritară. Guvernarea prin decrete, mai puțin prin legi discutate și adoptate în parlament, instituirea abuzivă a stării de asediu și a cenzurii constituiau un model constant de guvernare în România interbelică. În mod paradoxal, singurii contestatari autentici ai regimului carlist nu au fost partidele democratice, ci legionarii (217).

Starea învățământului din România interbelică reflectă fidel inegalitățile sistemice din societatea românească interbelică, fracturată între o minoritate educată și relativ înstărită și o majoritate analfabetă și puternic dezavantajată din punct de vedere social și economic. Majoritatea copleșitoare a populației (rurale) era analfabetă sau slab școlarizată (37). Sistemul școlar și universitar existent discorda cu structura societății și cu posibilitățile ei reale de dezvoltare. Școlile rurale și urbane nu ofereau absolvenților competențe practice, în ciuda eforturilor ministerului condus de D. Gusti de a accentua profilul practic și

² Eric Lohr, *Nationalizing the Russian Empire* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003); Peter Holquist, “Violent Russia, Deadly Marxism? Russia in the Epoch of Violence, 1905-21,” *Kritika*, 4, no. 3 (2003): 627–52. <https://doi.org/10.1353/kri.2003.0040>.

aplicat al învățământului școlar. Științele umane dominau pe larg învățământul universitar, în detrimentul disciplinelor exacte și tehnice. Lipsa competențelor practice la absolvenții liceelor și universităților producea o armată de *șomeri intelectuali*.³ În interpretarea autorului cărții, aderarea unui număr mare de studenți la Garda de Fier a fost stimulată de frustrarea materială și de lipsa perspectivelor profesionale a tinerilor (191-96). Ultranaționalismul xenofob și antisemitismul au fost exploatate pe larg de diverse partide de dreapta pentru a da explicație frustrărilor materiale ale românilor. Naționalismul etnic a fost de fapt singura ideologie dominantă și consensuală în societatea românească între cele două războaie (292). Intelectualilor universitari le revine un rol important în legitimarea și difuzarea acestei ideologii. De altfel, fascinația totalitară printre intelectualii români a fost în creștere anii 1930 (63).

Sociologia proastei guvernări nu oferă doar o imagine în totalitate sumbră intelectualității românești din interbelic. Pe fundalul radicalizării politice și a nivelului în general scăzut și inadecvat cu realitatea socială al expertizei tehnice și intelectuale din epocă, Școala Sociologică de la București a fost singurul mediu intelectual conștient că „cercetarea țării este premisa bunei guvernări” (37). Prin cunoașterea monografică a satului, Școala condusă de D. Gusti a contribuit la apropierea dintre elitele intelectuale și politice și lumea reală a satului din diverse regiuni din România. În ciuda simpatiei pe care autorul o poartă acestei mișcări monografice, cartea propune o analiză obiectivă diverselor aspecte ale activității Școlii și liderului ei. Astfel, Dimitrie Gusti este analizat ca o figură intelectuală care manifestă maleabilitate și oportunism în diverse conjuncturi politice (54-9). Întreprinderea intelectuală lansată de Gusti nu a fost ocolită de un soi de misionarism naționalist, iar cercetarea sociologică întreprinsă în satele românești a fost afectată la bază de distorsiune metodologică prin selecția satelor pentru cercetare. Cartea relatează episodul anecdotic în care Gusti i-a cerut lui Ștefan Ciobanu, intelectual basarabean și înalt funcționar în câteva ministere, să aleagă un sat pentru cercetarea monografică, îi sugerează și criteriile de selecție ce țin mai curând de un imaginar naționalist decât de un cadru teoretic sau metodologic: „Dorim un sat vechi răzășesc, cu săteni care să se cheme Căpitane și situat lângă o mănăstire” (119).⁴ Nivelul de pregătire teoretică și metodologică a cercetătorilor Henri H. Stahl, Anton Golopenția și Traian Herseni a asigurat, totuși, acuratețea științifică necesară cercetărilor de teren și probitatea analizelor.

³ A se vedea și Dragoș Sdrobiș, *Limitele meritocrației într-o societate agrară* (Iași: Polirom, 2015).

⁴ Grigore Botezatu, „Alegerea satului Cornova pentru cercetări sociologice”, în *Cornova 1931*, coord. Marin Diaconu, Zoltán Rostás și Vasile Șoimaru (Chișinău: Quant, 2011), 584-588.

În ciuda eforturilor făcute de Școala sociologică de la București, satul românesc era puțin cunoscut de elitele politice și intelectuale din România interbelică. Imaginea pe care și-o făceau elitele față de satul românesc era în totală discordanță cu realitatea (98). Ignoranța socială a elitelor vremii a mers mână-n mână cu un soi de „bovarism geocultural” (pentru a prelua expresia lui Sorin Antohi, adaptată după conceptul lui J. De Gaultier⁵). Ne raportăm în general la România interbelică din marele orașe, cu confortul lor burghez și intelectualii săi occidentalizați, dar ignorăm cele 80% din populație ce locuiau la sate. Pe urmele echipelor de monografiști în satele românești din interbelic, cartea lui B. Bucur constată înapoierea profundă a satelor românești și a României în general. Cu excepția Albaniei, România la 1938 era statul european cu cea mai scăzută speranță de viață (40 pentru bărbați și 41 pentru femei), cu cea mai înaltă rată de mortalitate infantilă (182,5 copii <1 an/ 1000 de nou-născuți), cu ponderea cea mai ridicată de analfabetism (201).⁶

Deși se anunța viguros și ambițios, proiectul românesc de modernizare s-a poticnit de obstacole majore, fiind săpat la rădăcină de o hibă de fezabilitate și durabilitate. Deficiența cea mai mare a acestui proiect de modernizare este cristalizată de formula „forme fără fond” (T. Maiorescu). Întreaga legislație românească și infrastructură instituțională a fost replicată de fondatorii statului român după modele occidentale, fără să încerce a le adapta la particularitățile sociale și culturale autohtone. Decalajul dintre „formele” legale și instituționale europene și „fondul” vieții sociale și culturale, și anume ruralitatea avansată și înapoierea societății românești după principalii parametri de dezvoltare, era de natură să înstrăineze populația rurală față de legile și instituțiile statului. Simțindu-se excluși din cadrul mecanismelor statului modern, țărani operau tactici de rezistență pasivă prin care sabotau tacit acest proiect ambițios de transformare socială (477).

O teză importantă a cărții este că noile coduri legale create în a doua jumătate a secolului 19 substituiau și subminau formele tradiționale de control social instituite în comunitățile țărănești: „obiceiul pământului”, devălmășie, administrație obișnuielnică, orânduiri moșnenești sau răzeșești. Percepția populației rurale era deci că o administrare arbitrară și coruptă urmărea să înlocuiască o legiuire tradițională, considerată legitimă în comunitățile rurale (268,

⁵ Sorin Antohi, “Romania and the Balkans: From Geocultural Bovarism to Ethnic Ontology”, *Tr@nsit online*, no. 21 (2002). <https://www.societateamuzicala.ro/sorinantohi/romania-and-the-balkans/>; Jules de Gaultier, *Le Bovarysme* (Paris : Presses de l’Université Paris-Sorbonne, 2006).

⁶ Bogdan Murgescu, *România și Europa: Acumularea decalajelor economice (1500–2010)* (Iași: Polirom, 2010), 218-219.

316). Noua formă de administrare era, în percepția sătenilor, un instrument folosit de latifundiarii locali și de marile corporații anonime pentru exploatarea economică a satelor (347).

După cum s-a menționat în trecere mai sus, unul din defectele majore ale guvernării românești interbelice era centralismul excesiv, care înstrăina populația autohtonă din regiuni, în special minoritățile etnolingvistice. Atitudinea Bucureștiului față de provincii era una de „colonialism intern” (38). De-semnarea de facto a primarilor din localități de către guverne instituționaliza dependența autorităților locale față de București și în special de partidele politice de la guvernare, în loc să le facă responsabile în fața populației autohtone (276). Alienați de noua guvernare instituită în 1918, noii cetățeni din provinciile alipite în 1918, Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia, își exprimă cu diverse ocazii regretul pentru vechea administrație austro-ungară sau rusă. Cartea ia în vizor cazul Basarabiei. În 1934, echipa regală studențească este surprinsă să constate o reacție de ostilitate mocnită a populației din satul Năpădeni, Basarabia, față de administrația românească. Niciun locuitor nu se declara român, toți se considerau moldoveni. Sătenii basarabeni manifestau semne de loialitate față de vechea administrație țaristă, afișând în casele lor portretele țarilor. Un raport al Siguranței din ianuarie 1920 constata că „o mare parte din populația basarabeană simpatizează cu bolșevicii și ar fi dispusă să ajute întronarea regimului bolșevist dacă ar avea puțință” (381). Un alt raport al Siguranței din februarie 1932 declara că populația din satele basarabene „nutrește sentimente ostile Statului nostru” (380). Reacția populației din Basarabia față de autoritățile române poate fi înțeleasă în contextul abuzurilor comise de funcționarii români în provincie. Potrivit unui raport al Serviciului Secret de Informații din 1918, 90% dintre funcționarii trimiși în Basarabia au săvârșit grave abuzuri în serviciu. Dar cazul Basarabiei nu este singurul în această privință. Stările de spirit nostalgice față de vechile administrații imperiale ale sătenilor din Bucovina, Banat și Transilvania erau similare cu cele ale locuitorilor din Basarabia (388-92).

Administrația românească din Transnistria din 1941-1944 face obiectul unui studiu de caz în ceea ce privește percepția populației locale față de calitatea guvernării românești și a celei sovietice. Studiul se bazează pe mărturiile colectate și analizate în cadrul operațiunii de Identificare a Românilor de la Est de Bug (IREB), coordonată de Anton Golopenția, o cercetare monografică realizată în special în satul Valea Hoțului din Transnistria. Autorul cărții constată neutralitatea axiologică a cercetătorilor în acest proiect, în ciuda intențiilor politice care îi stăteau la bază (413). Cercetarea a rezultat într-un studiu monografic: *Note despre administrația rurală sovietică și despre problemele ridicate*

administrației românești de teritoriul dintre Nistru și Bug, întocmite în urma anchetei de la Valea-Hoșului (raionul Ananiev), ianuarie-martie 1942. Acest studiu și cartea lui B. Bucur fac un rechizitoriu dur calității guvernării românești din Transnistria din perspectiva populației autohtone. Pentru cei mai mulți locuitori transnistreni anchetați, administrația românească în Transnistria a însemnat în primul rând introducerea unor practici de administrare abuzive și violente. După mai bine de douăzeci de ani în care autoritățile sovietice au abolit bătaia aplicată în administrație și școli, autoritățile românești o reintroduc cu prisosință în viața de zi cu zi atât în școli, cât și în practica jandarmilor și funcționarilor. Confiscările ilegale de la locuitorii evrei iau forma unor jafuri. După cum constată cu amărăciune coordonatorul cercetării, Anton Golopenția, în situația în care funcționarii români îi abuzau în mod curent pe localnicii moldoveni, pretenția României de a se considera eliberatoare a Transnistriei nu putea fi decât ridicolă⁷. Practicile abuzive și violente ale slujbașilor români nu erau sancționate în niciun fel pe cale administrativă sau judiciară. Cartea se arată totodată critică față de politica culturală și educațională a administrației românești în Transnistria, în contrast cu cea sovietică. Cartea oferă un exemplu grăitor în acest sens. În timpul administrației sovietice, în satul Valea-Hoșului funcționa un cinematograful cu 400 de locuri, dotat cu scenă pentru reprezentații teatrale. Autoritățile române au închis cinematograful și au deschis în acel local biserică. În ciuda lipsei cadrelor didactice, mai mulți învățători rămași în Transnistria, inclusiv moldoveni, au fost concediați. Atât autoritățile românești în timpul celui de al Doilea Război Mondial, cât și statul sovietic în epoca stalinistă au aplicat violența la scară largă. Deosebirea fundamentală dintre violența aplicată de cele două state ține de forma și organizarea guvernării. Violența bolșevică era organizată, reglementată și puțin vizibilă în spațiul public, pe când abuzurile și violența administrației românești erau aplicate în mod cotidian, individual și voluntarist (422-32).

În încheiere, autorul cărții se grăbește să se dezvinovățească de orice acuzație că ar critica regimul politic democratic și că ar face apologie regimurilor autoritare. „O democrație bolnavă este preferabilă, oricând, unei dictaturi sănătoase”, ne spune autorul (484). Critica formulată de carte, sprijinită pe dovezi documentare și mărturii ale oamenilor de rând, vizează calitatea guvernării românești, nu regimul democratic și parlamentar în sine. Marele defect al statului român în perioada interbelică era, din perspectiva cărții, o guvernare deficientă, lipsa sau ineficiența statului de drept și croirea și aplicarea unor poli-

⁷ Anton Golopenția, *Românii de la Est de Bug*, volum I, editat, cu Introducere și comentat de Sanda Golopenția (București: Editura Enciclopedică, 2006): 317.

tici administrative pe baza unei cunoașteri superficiale a vieții sociale din satele românești, în special în regiunile alipite în 1918. Valoarea analitică și empirică a cărții e greu de tăgăduit. *Sociologia proastei guvernări* contestă modelul istoric național, încă dominant în România, potrivit căreia statul-națiune, în speță România Mare, ar oferi o formă de guvernare superioară celei aplicate în imperiile habsburgic și rus. Cartea domnului Bucur sugerează, dimpotrivă, că „vechile administrații imperiale aveau o civilizație politică superioară statelor naționale succesoare” (485). Lucrarea oferă în anexe documente extrem de interesante în calitate de complement argumentelor articulate în carte. Totuși, cartea nu este lipsită de cusururi. Stilul lucrării este de multe ori repetitiv și prolix, iar registrul ei este adeseori polemic în raport cu obiectul studiului. Argumentul cărții ar fi cu siguranță mai convingător dacă ar adopta un ton mai neutru. În plus, credem că tezele formulate în lucrare ar merita o fundamentare teoretică mai solidă. La fel, mai multe referințe comparative ne-ar ajuta să înțelegem mai bine specificul guvernării românești din epocă. În ciuda acestor slăbiciuni, cartea domnului Bogdan Bucur angajează o perspectivă „de jos” inovatoare și foarte necesară în dialogul public și academic despre istoria României în perioada interbelică și în cel de al Doilea Război mondial, în special în ceea ce privește forma și calitatea guvernării.

Petru NEGURĂ